

Publicēts:

Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference,
veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95. gadadienai
«Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi 2014. gada 10.–11. novembris»
Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 187.–197. lpp.

Mg. iur. Egons Rusanovs

ZAB «Rusanovs & Partneri» vadītājs

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Arturs Liede un Lotārs Šulcs: vienaudži, personības, juristi Latvijai liktenīgajos gados (1940–1945)

Arturs Liede and Lotārs Šulcs: peers, personalities and lawyers in Latvia's significant years (1940–1945)

Summary

After the First World War new and independent national countries were established on the ruins of European empires, including the Republic of Latvia. In the background of Second World War statehood was lost. By outlining the portraits of two Latvian lawyers connected to criminal procedures in Latvia – Arturs Liede (1905–1981) and Lotārs Šulcs (1904–1994), the paper attempts to clarify the reasons behind the external indifference and conformism of Latvian intelligence during both historical events mentioned above, and also why a lot of them collaborated with the occupation regimes. Without justifying the collaboration from political point of view, it is not excluded that after all they remained patriots of Latvia.

Atslēgvārdi: arhīvu materiāli, juridiskā zinātne, kolaborācija, Latvijas kriminālprocesa vēsture, okupācija

Key words: archival materials, science of law, collaboration, history of Latvian criminal procedure, occupation

Pēc Pirmā pasaules kara uz Eiropas impēriju drupām izveidojās jaunas un neatkarīgas nacionālas valstis, tostarp arī Latvijas Republika¹. Pērnā gadsimta ģeopolitiskie procesi Latvijai lika izciest arī valstiskuma zaudēšanas un kolonizācijas pazemojumu.

¹ Osipova S. Die lettische Rechtswissenschaft nach der Gründung des Staates 1918 = Jurisprudence Latvijā pēc valsts dibināšanas 1918. gadā. In: Latvijas Universitātes raksti, 2007, 719. sēj.: Juridiskā zinātne, 13. lpp.

Mūsdienu Krievija, agresīvi un pavisam atklāti paužot savas revanšistiskās ambīcijas, uzskata, ka PSRS sabrukums esot bijusi

«20. gadsimta lielākā ģeopolitiskā katastrofa».²

Šajā nolūkā atkal no jauna tiek cenzēta un falsificēta vēsture, glorificēti kādreizējie totalitārā režīma vadoņi un ideoloģija. Turklāt pieminēto atbalsta 85–90 procenti Krievijas iedzīvotāju, kuri tiek muļķoti ar totalitāru propagandu.³ Ievērojot savu vēsturisko pieredzi, Latvijai tādēļ ir pietiekošs pamats atkal justies apdraudētai.

Autors piekrīt viedoklim, ka lielā mērā Latvijas pilnīgu okupāciju 1940. gadā sekmēja tieši «pašokupācija», ko ietekmēja visdažādākie faktori, piemēram,

«pusizglītotā proletariāta», nacionālo minoritāšu un it sevišķi inteliģences neapmierinātība ar Kārļa Ulmaņa diktatūru (1877–1942) u.c.»⁴.

Turklāt cenzūra nepieļāva naidīgus izteikumus par PSRS un objektīvu informāciju par tur notiekošo. Sabiedrība tīši tika dezinformēta par faktisko Latvijas stāvokli pēc 1939. gada 23. augusta.⁵

Krasi atšķirīgā mūsdienu situācija – kolonizācijas traumējošā pieredze, demokrātiskās pārmaiņas sabiedrībā, objektīvas informācijas pieejamība, u.c. faktori –, ļauj būt pietiekoši pārliecinātiem, ka reāla valstiskās neatkarības apdraudējuma gadījumā, šoreiz tiktu īstenota nopietna rezistence. Protams, ka pamācoši būtu noskaidrot iemeslus, kādēļ latviešu inteliģencē lielākoties bija vērojama ārēja indiferece pret valstiskās neatkarības zaudēšanu 1940. gadā. Tomēr, ievērojot autora zinātniski pētniecisko interešu loku, šis daudzējādā ziņā liktenīgais vēstures posms šķiet arī interesants kā lūzuma brīdis Latvijas kriminālprocesa doktrīnas ģenēzē un evolūcijā pēc Latvijas valsts dibināšanas 1918. gadā.

² Piemēram, sk. Ответы Владимира Путина на вопросы во время встречи с доверенными лицами, 12 февраля 2004 года, Москва, МГУ им. М.В.Ломоносова.

Pieejams: <http://www.putin2004.ru/shtab/dover/402C7045?session=b5e27067134c6cf446104ddb38a82173> [aplūkots 2014. gada 20. jūlijā], sk. arī Президент России. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 25 апреля 2005 года. Pieejams: <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2005/04/87049/shtml>,

Sk. arī <http://www.regnum.ru/news/polit/444083.html> [aplūkots 2014. gada 20. jūlijā], u.c.

³ Sal. interviju ar Krievijas vēsturnieku Borisu Sokolovu. In: Zirnis E. Aktuāla intervija: Putins ies tik tālu, cik viņam ļaus. Sestdiena, 27. jūnijs–3. jūlijs, 2014. Sk. arī Andersens A. Neoimperiālisms mūsdienu Krievijā: slimības vēsture. In: Mājas viesis, Nr. 11 (519), 6.–19.06.2014., 22.–26. lpp.

⁴ Sal. Strods H. Latvijas okupācijas pirmais posms (1939. gada 23. augusts–1940. gada sākums) In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 10. sējums. Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1959. gadā. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 67.–68. lpp.

⁵ Sal. Strods H. Latvijas okupācijas pirmais posms (1939. gada 23. augusts–1940. gada sākums) In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 10. sējums. Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1959. gadā. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 67.–68. lpp.

Tāpēc hipotētiski salīdzināmā situācijā – valstiskās neatkarības zaudēšanas (1940–1945) vēsturiskajā fona – tiks ieskicēts divu ar Latvijas kriminālprocesa vēsturi saistītu latviešu juristu kopīgais portrets.

Latvijas kriminālprocess nav iedomājams bez ilggadējā [toreizējās] Latvijas Valsts Universitātes Juridiskās fakultātes profesora Artura Liedes (1905–1981)⁶ vārda nosaukšanas. Pastāv arī uzskats, ka A. Liede

«joprojām [esot] vienīgais tiesību zinātnieks Latvijā, kurš viens pats bez līdzautoru piesaistīšanas ir spējis uzrakstīt mācību grāmatu juristiem divos sējumos», kuras «pelņījušas, lai tās dēvētu par zinātniskajām monogrāfijām kriminālprocesā»⁷.

A. Liedes personības izpētē ievērojamu piensumu ir sniegusi profesore Līna Birziņa (1910–2007)⁸. Pētniecībai papildu iespējas piedāvā arhīvos uzkrātās

«personlietas, kas parasti ietver institūcijai nepieciešamās ziņas par cilvēku un viņa/viņas attiecībām ar institūciju reģistru»⁹.

Šādas ziņas nereti atklāj nianšes, kas ļauj rast skaidrojumu cilvēka rīcībai.

L. Birziņa norādījusi, ka cēloņi A. Liedes

«augstā lidojuma pamatam»¹⁰,

esot jāmeklē nevis viņa tā brīža profesionālajā sagatavotībā, bet

⁶ «[L]oti sekmīgi nobeidzis Latvijas Universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes nodaļas pilnu kursu, kādēļ viņam uz min. fakultātes 1933. gada 7. decembra lēmuma pamata piešķirts tiesību zinātņu kandidāta grāds» (LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. l., 12. lpp.). A. Liedes diplomdarba tēma: «Kolektīvu vienību goda aizskārums» (turpat, 40. lpp.) Bija uzsācis studijas arī Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē (turpat, 1., 6., 43. lpp.). 1936. gada 7. augustā izteicis vēlēšanos studēt Medicīnas fakultātē (turpat, 13. lpp.), taču nav ziņu par šīs ieceres turpināšanu. 1944. gada 28. novembrī sastādītajā «dzīves gājumā» A. Liede norādījis, ka «[b]rīvajā laikā [studējis] mākslas vēsturi un glezniecību Latvijas mākslas akadēmijā. 1940. gada vasarā [beidzis] prof. Vilch. Purvīša vadīto dabasskatu meistardarbnīcu» (Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 3. lpp.).

⁷ Klotiņš V. Priekšvārds grāmatas atkārtotam izdevumam. In: Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Faksimilizdevums. V. Klotiņa priekšv. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, II lpp.

⁸ Sk. Birziņa L. Artūra Liedes personības un darbības raksturojums. In: Artūrs Liede (1905–1981). Darbs un dzīve. Sakārt. L. Birziņa. Rīga: LU, 1996, 3.–10. lpp.

⁹ Kaprāns M., Zelča V. Vēsturiskie cilvēki un viņu biogrāfijas. In: Latvijas arhīvi, Nr. 3, 2009, 167.–168. lpp.

¹⁰ Domāta viņa kļūšana par LPSR Tieslietu Tautas Komisāra vietnieku pirmās padomju okupācijas laikā (1940–1941).

LPSR Tieslietu Tautas Komisariātā par Tautas Komisāra vietnieku A. Liede strādāja no 1940. gada 1. oktobra līdz 1941. gada 27. jūlijam (Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 71.).

«gan ideoloģijā, gan personīgos sakaros, gan paša apsvērumos».¹¹

A. Liede vienlaicīgi bija arī Latvijas PSR Tieslietu tautas komisariāta izdevumu «Tieslietu Vēstnesis» (izveidots žurnāla «Tieslietu Ministrijas Vēstnesis»¹² vietā, kas līdz tam «bija 20 gadus kopis tiesību kultūru Latvijā»¹³), un «Tieslietu Vēstneša», no 1941. gada aprīļa – «Padomju tiesa un prokuratūra»¹⁴ atbildīgais redaktors¹⁵. Tādējādi A. Liede patiešām aktīvi

«veicināja sociālistiskās likumības, sociālistisko tiesību izpratni un to iesakņošanas [...] tiesiskajā dzīvē»,
piepildot izdevumus ar rakstiem, kuros no

«apoloģētiskām pozīcijām tika aplūkotas PSRS tiesību nozares un kodifikācijas»,

kā arī tika slavināts staļiniskais režīms¹⁶, tātad, saprotot

«tiesības kā par likumu padarītu valdošās šķiras gribu»¹⁷.

Tādējādi vienīgi loģiski būtu, ja arī agrākos A. Liedes dzīves biogrāfiskajos faktos būtu atrodamas vismaz kaut kādas indikācijas, kas norādītu uz šāda rezultāta likumsakarību.

¹¹ Sk. Birziņa L. Artūra Liedes personības un darbības raksturojums. In: Artūrs Liede (1905–1981). Darbs un dzīve. Sakārt. L. Birziņa. Rīga: LU, 1996, 4. lpp.

¹² Sk. redakcijas paziņojumu «Godājamiem abonentiem», Tieslietu Vēstnesis, Nr. 1, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 1 lpp.

¹³ Blūzma V. Latvijas inkorporācija PSRS sastāvā un padomju tiesību uzspiešana Latvijai (1940–1941). In: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Aut. kol. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 346.–347. lpp.

¹⁴ Sk. redakcijas paziņojumu mēnešrakstā Padomju Tiesa un Prokuratūra, Nr. 1, 1941. gada aprīlis. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāts, 1. lpp.

¹⁵ 1944. gada 28. novembrī pašrocīgi sastādītajā «dzīves gājumā» A. Liede norādījis, ka jau «sākot ar 1937. gadu [viņš bijis] toreizējā juridiskā žurnāla «Tieslietu ministrijas vēstnesis» pastāvīgs līdzstrādnieks, [recenzēja] daudzas grāmatas, civiltiesību, krimināltiesību un kriminālprocesa nozarēs» (Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 3. lpp.). Ar Tieslietu tautas komisāra A. Jablonska 1940. gada 24. oktobra pavēli Nr. 126 «no 1. oktobra «Tieslietu Vēstneša» atbildīgam redaktoram A. Liedem noteikts atalgojums Ls 195 mēnesī (ieskaitot 30% algas paaugstinājumu)» (LVA, 938. f., 2. apr., 1. l., 14. lpp.).

¹⁶ Blūzma V. Latvijas inkorporācija PSRS sastāvā un padomju tiesību uzspiešana Latvijai (1940–1941). In: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Aut. kol. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 346.–347. lpp. Sal. un sk. arī «Redakcijas deklarāciju» – Tieslietu Vēstnesis, Nr. 1, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 3.–4. lpp. Turpat publicēts arī A. Liedes (norādījis sevi kā viceprokurora v.i.) raksts «Padomju Kriminālprocess» (turpat, 80.–94. lpp.). Ar pseidonīmu «A.L.» A. Liede publicējis arī jūsmīgu rakstu «Padomju prokuratūra» (Tieslietu Vēstnesis, Nr. 3, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 286.–329. lpp.). Sal. Profesors Artūrs Liede=Профессор Артур Ли́де: personālais literatūras rādītājs. Sast. D. Pauksēna. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1976, 13. lpp.

¹⁷ Sal. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. V. Klotiņa priekšv. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 12.–13. lpp.

Politiskās apsardzības Liepājas rajona Kuldīgas punkta aģentūras ziņās patiešām atrodams, ka

«1922. gadā pie Kuldīgas apriņķa mērnieka strādājis kāds Liede, [kurš Pampāļu pagastā] darbojies vietējā komunistu jaunatnes pulciņā. [...] Liede esot uzvilcis telegrāfa stabā sarkanu karogu ar komunistiskiem uzrakstiem, kuru dabūjis no vietējās skolotājas [...]. Sarunās Liede izteicies, ka viņš uzvilcis komunistu karogu un iestājies «šūniņā» – «meklēdamas piedzīvojumus»¹⁸.

Jāņem vērā, ka tobrīd A. Liedem bija tikai 17 gadi, un viņš tikko bija ieradies no Padomju Krievijas Latvijā (kur iepriekš nekad nebija dzīvojis)¹⁹. Neraugoties uz apgalvojumu, ka jau

«[j]aunībā, studiju gados [viņš esot] simpatizējis sociālismam, darbojies sociālistiski orientētā studentu biedrībā «Zemgalijā», arī «Klintī», [kur viņš] pēc paša vārdiem, esot vingrinājies runas mākslā, piedalījies politiskos disputos, sacerējis arī aktuālus politiskos referātus»²⁰,

autors, minēto neapstrīdot, tam arhīva materiālos apstiprinājumu neguva.²¹ Turklāt, atbildot uz Rīgas apgabaltiesas 1936. gada 5. oktobra lūgumu Nr. 104 paziņot, vai par A. Liedi sakarā ar pēdējā 1936. gada 30. septembra lūgumu uzņemt viņu par tiesu amata kandidātu «nav ienākušas kompromitējošas ziņas»²², Centrālās kriminālpolicijas Politiskā pārvalde norādījusi, ka šādas ziņas (arī kartotēkā) neesot²³. Tādēļ autora ieskatā nebūtu pareizi pārspīlēt A. Liedes marksistisko dzīves pārlicību.

Jāņem vērā, ka arhīvos atrodami biogrāfiskie dokumenti ir

«publiskas komunikācijas gaitā» «radīti mākslas darbi», [kas arī] ir «dažādu apstākļu iespaidā radusies vēlme definēt savas dzīves pamatvērtības un mērķus»

tā, lai ne tikai

«apmierinātu jaunās sociālās vajadzības», «pārlicinot laikabiedrus par stāstnieka pozitīvo tēlu, attaisnojot vai vispārinot viņa pagātnes rīcību»,

¹⁸ 1923. gada 29. novembra izraksts no aģentūras ziņām par Arturu Aleksandra d. Liedi (LVVA, 3235. f., 2. apr., 6704. l., 1. lpp.). 1924. gada 3. jūlija noplatināšanā A. Liede šos faktus noliedz (turpat, 9. lpp.). Tomēr 1924. gada 12. septembrī tiek nolemts viņu «ņemt zem slepenas uzraudzības» (turpat, 13. lpp.), lai arī 17. septembrī izziņa izbeigta «nozieguma pazīmju trūkuma dēļ» (turpat, 14. lpp.).

¹⁹ LVVA, 1536. f., 2. apr., 6704. l., 46. lpp.

²⁰ Birziņa L. Artūra Liedes personības un darbības raksturojums. In: Artūrs Liede (1905–1981). Darbs un dzīve. Sakārt. L. Birziņa. Rīga: LU, 1996, 4. lpp.

²¹ Jāatrunā, ka arhīva materiālos, kas attiecas uz studentu biedrību «Zemgalija», A. Liedes vārds atrodams vienīgi Filistru biedrības «Zemgalija» 1934. gada 2. augusta biedru sarakstā ar ierakstu Nr. 83 «Liede, Arturs cand. iur.» (LVVA, 3235. f., 1/1. apr., 438. l., 13. lpp.).

²² LVVA, 1536. f., 2. apr., 6704. l., 10. lpp.

²³ Turpat, 12. lpp.

bet arī lai

«sasniegtu autonomiju un izvirzītos mērķus, kāpt pa karjeras kāpnēm u. tml.»²⁴

A. Liedes gadījumā par šādu varbūtību liecina pretrunas viņa pašrocīgi dažādos dzīves periodos veidotajos «dzīves gājuma» aprakstos.

A. Liede dzimis 1905. gada 27. oktobrī (pēc vecā stila) Pēterpils guberņas Lugas apriņķa Mihailovkas muižā²⁵ (Krievijā) (tēvs – Lugas *sīkpilsonis*²⁶ Aleksandrs *Leds* (Александр Лед), māte – Ilze (Ильза, урож. (dzimusi) *Kurcon*), kristīts Lugas dievnāmā – Artur Nikolai (Артур Николai)²⁷). Rīgas apgabaltiesā iesniegtajā 1938. gada 21. marta dzīves aprakstā A. Liede norādījis, ka viņa tēvs bijis minētās *muižas pārvaldnieks* un ka viņš turpat (Mihailovkā) apmeklējis vietējo elementārskolu, pēc tam – Oldenburga reālskolu Lugā. Tad 1918. gadā ar vecākiem aizbraucis uz Ufas apgabalu, kur mācījies vidusskolā, bet 1921. gadā kopā ar ģimeni atgriezies Latvijā. Īpaši uzsver, ka abi vecāki esot latvieši.²⁸

Savukārt 1922. gada 7. februārī pirmajā A. Liedem izdotajā pasē Nr. 1851 norādīts, ka «Arturs Aleksandrs Lieds» dzimis 1905. gada 15. oktobrī Cesvaines pagastā (?)²⁹, proti, Latvijā. Jaunajā nacionālajā valstī tas varēja būt būtiski. 1925. gada 19. jūnijā Latviešu Jaunatnes Savienības vidusskolas izsniegtajā Gatavības apliecībā Nr. 281 norādīts – Lieds Arturs–Nikolajs Aleksandra d.³⁰ 1928. gada 15. februārī pasē AV Nr. 001500 dzimšanas datums tiek norādīts 9. novembris, dzimšanas vieta – Cesvaines pagasts, kā arī tiek mainīts uzvārds, to latviskojot uz «Liede»³¹ (citviet paskaidrojot, ka «sieviešu kārtas galotne uzvārdam oficiālajā rakstībā piepaturēta kā vietas vārdam (Liede – upe Vidzemē)»³²). 1932. gada 10. novembrī A. Liede *Curriculum vitae* norādījis – dzimis

«1905. gada 9. novembrī Cesvaines pag. kā *dārznieka*³³ dēls.»³⁴

Savukārt pēc padomju okupācijas Latvijas Valsts Universitātē iesniegtajos dokumentos A. Liede vienmēr konsekventi norādījis, ka dzimis Lugas pilsētā³⁵,

²⁴ Kaprāns M., Zelča V. Vēsturiskie cilvēki un viņu biogrāfijas. In: Latvijas arhīvi, Nr. 3, 2009, 178.–179. lpp.

²⁵ LVVA, 1536. f., 2. apr., 6704. l., 46. lpp.

²⁶ Autora izcēlums.

²⁷ LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. l., 2. lpp.

²⁸ LVVA, 1536. f., 2. apr., 6704. l., 46. lpp.

²⁹ LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. l., 2. lpp.

³⁰ Turpat, 5. lpp.

³¹ LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. 11. lpp.

³² 1932. gada 27. septembra iesniegums Latvijas Universitātes sekretariātam (LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. l., 10. lpp.).

³³ Autora izcēlums.

³⁴ LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. l., 25. lpp.

³⁵ Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 1. lpp.

«kuras apkārtne [...] tēvs strādāja kā *dārznieks*³⁶»³⁷.

Savukārt 1966. gada 22. aprīlī personālajā kadru uzskaites lapā sociālā izcelšanā norādīta –

«no *zemniekiem*³⁸»³⁹.

Padomju laika dokumentos (pretēji pirms okupācijas perioda norādītajam), izceltas grūtās proletāriskās gaitas⁴⁰. Minētā kontekstā atsevišķa pētījuma vērtā noteikti būtu arī A. Liedes izklāstīto versiju ģenēze par viņa atrašanos «fašistiskajā cietumā»⁴¹ no 1941. gada jūlija līdz 1943. gada jūlijam⁴² un «pagrīdes darbību»⁴³ pēc atbrīvošanās no tā.

Pieminētais kopumā, protams, varētu liecināt par zināmu konjunktūrismu. Un tieši tādēļ piesardzīgi būtu jāvērtē versija par viņa sadarbības ar padomju režīmu «ideoloģiskajiem apsvērumiem».

Autora ieskatā A. Liedes izvēles motivācijas pamatā drīzāk bija naivi kreisais ideālisms un objektīvu zināšanu trūkums par padomju īstenību.

Vienlaicīgi gandrīz nezināms Latvijas kriminālprocesa vēstures kontekstā ir palicis A. Liedes vienaudzis Lotārs Šulcs (1904–1994)⁴⁴. Autora ieskatā L. Šulcs bija pretstats A. Liedem ne tikai

³⁶ Autora izcēlums.

³⁷ Turpat, 3. lpp.

³⁸ Autora izcēlums.

³⁹ Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 119. lpp.

⁴⁰ Piemēram, turpat, 3. lpp. Sal. arī Kaprāns M., Zelča V. Vēsturiskie cilvēki un viņu biogrāfijas: Viktora Arāja *Curriculum vitae* Latvijas Valsts Vēstures arhīva materiālos. In: Latvijas arhīvi, Nr. 3, 2009, 185. lpp.: «V. Arājs ļoti labi apzinājās jaunās metodoloģiskās tēmas, caur kurām bija jārunā ar padomju okupācijas režīmu, proti, viņš sevi parāda kā caur un caur piederīgu proletariātam, kurš «buržuāziskās Latvijas» laikā knapinājies, nevis labi dzīvojis.»

⁴¹ Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 86. lpp. u.c.

⁴² No fakta, ka Rīgas prefektūra A. Liedem 1943. gada 19. jūlijā bija izsniegusi personas apliecību Nr. 60451 (20. jūlijā pierakstīts Vadakstes ielā 18, dzīv. Nr. 4 Rīgas prefektūras 10. iecirknī) visnotaļ droši varētu secināt, ka no Rīgas Centrālcietuma viņš tika atbrīvots 1941. gada 19. jūlijā (LVVA 2942. f., 1. apr., 14243 l., 18. lpp.).

⁴³ Sk., piemēram, Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 17., 33., 51., 52., 68. lpp., u.c.

⁴⁴ Dzimis 1904. gada 17. novembrī (pēc vecā stila) Vidrižu pagastā (tēvs – tirgotājs Krišs Julijs Šulcs, māte – Alma Vilhelmina Gerta, dzim. Petersons). Kristīts «Vidzemes Evangeliski-Luteraniskās Lēdurgas–Turaidas baznīcā» kā «Lotars Gustavs Julijs Šulcs» (LVVA, 7427 f., 1. apr., 6563. l., 2. lpp.). Pēc jaunā stila dzimšanas datums – 30. novembris. «[L]oti sekmīgi nobeidzis Latvijas Universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes nodaļas pilnu kursu. kādēļ viņam uz min. fakultātes 1928. gada 1. novembra lēmuma pamata piešķirts tiesību zinātņu kandidāta grāds» (LVVA, 7427 f., 1. apr., 6563. l., 23. lpp.). Tajā pašā sēdē nolemts viņu atstāt pie tiesību filozofijas katedras gatavoties zinātniskai darbībai (LVVA, 7427 f., 13. apr., 1736. l., 4. lpp.). Vienlaicīgi turpinājies arī iepriekš pārtrauktās studijas Latvijas Universitātes filoloģijas un filozofijas fakultātes filozofijas nodaļā (LVVA, 7427 f., 1. apr., 6563. l., 9. lpp.), rakstot kandidāta darbu «Tiesību un ētikas savstarpējās attiecības» (turpat, 16. lpp.) 1931. gada 9. maijā ar novērtējumu «loti sekmīgi» filozofijas nodaļas pilnu kursu ar filozofijas kandidāta grādu beidzis (LVVA, 7427 f., 1. apr., 6563. l., 63. lpp.). Ar 1933. gada 4. maija Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes padomes sēdes lēmumu

sociālās izcelšanās, materiālo un karjeras iespēju ziņā. Daudz kas liecina, ka L. Šulcs, neraugoties uz savu filozofisko ievirzi⁴⁵, bija gana veiksmīgs pragmatīķis. Tieši viņš 1940. gadā pirms pilnīgas Latvijas valstiskās neatkarības zaudēšanas Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē docēja kriminālprocesa kursu⁴⁶. Tiesa, arī pēc padomju varas nodibināšanas L. Šulcs, savienojot darbu advokatūrā⁴⁷, turpināja lasīt

«lekcijas kriminālprocesā un [vadīt] šajā disciplinā semināru»⁴⁸.

Turklāt ar Latvijas Valsts Universitātes rektora 1940. gada 29. oktobra pavēli Nr. 22, «ar 1940. gada 1. oktobri»

«Economiski–juridiskā fakultātē [..] doc. [L.] Šulcs [apstiprināts] par tiesu iekārtas un procesa katedras vadītāja v.i.»⁴⁹.

Viņš bija arī Ekonomiski–juridiskās fakultātes padomes sastāvā.⁵⁰ Tomēr ziņas par viņa sabiedriski politiskajām aktivitātēm arhīvos un citos avotos atrodamas nav.

Arī A. Liede ar LVU rektora 1940. gada 7. oktobra pavēli Nr. 16 ar 1. oktobri tika apstiprināts par asistentu pie Krimināltiesību katedras⁵¹.

Arī abu latviešu juristu liktenis vācu okupācijas periodā (1941–1944) ir atsevišķa pētījuma vērts. Vien jāatgādina, ka A. Liede 1941. gada jūlijā nesekmīgi mēģināja bēgt kopā ar Sarkano armiju, taču viņu aizturēja nacionālie paš aizsardzības spēki un nodeva vācu okupācijas iestādēm. Kriminālromāna sižeta cienīga ir arī A. Liedes versija par viņa kā padomju aktīvista gandrīz neticamo izglābšanos vācu

tiesību zinātņu kandidāts L. Šulcs «ievēlēts par privātdocentu pie tiesību filozofijas katedras, skaitot no 4. maija 1933. g.» (LVVA, 7427 f., 13. apr., 1736. l., 10. lpp.). Par habilitācijas darbu pieņemts iesniegtais darbs «Ētiskā minimuma teorija» (turpat, 10. lpp.) – sal. Šulcs L. Tiesības kā ētikas minimums = La theorie du minimum ethique. Rīga: [b.i.], 1936, 102 lpp.

⁴⁵ Sk., piemēram, Šulcs L. Dabisko tiesību evolūcija. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 5–6, 1934. gada 1. maijs. Pieejams: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_tmve1934n05-06|article:DIVL9|issueType:P

⁴⁶ Šulcs L. Kriminālprocess: [lekcijas]. [Rīga: b.i.]: 1940. 199 lpp.

⁴⁷ 1933. gada 20. septembrī Zvērinātu advokātu padomes sēdē L. Šulcs uzņemts zvērinātu advokātu palīgu skaitā (LVVA 7354. f., 1. apr., 792. l., 11. lpp.). Ar padomes 1938. gada 25. maija lēmumu uzņemts zvērinātu advokātu skaitā (turpat, 72. lpp.). 1938. gada 9. jūnijā nodeva svinīgo solījumu uz zvērināta advokāta amatu tiesu palātas departamentu kopsapulces sēdē (turpat, 74. lpp.).

⁴⁸ LVVA, 7354. f., 1. apr., 792. l., 77. lpp. – no L. Šulca 1941. gada 12. februāra iesnieguma Latvijas PSR Advokātu kolēģijas prezidijam.

⁴⁹ LVVA, 7427. f., 13. apr., 1736. l., 32. lpp.

⁵⁰ LVA, 1340. f., 1. apr., 31. l., 10. lpp.

⁵¹ Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 48., arī 1. lpp. (A. Liede no mācību spēku sarakstiem svītrots 1941. gada 25. jūlijā.)

Savā 1944. gada 28. novembra «dzīves gājumā» A. Liede gan norādījis, ka par asistentu viņš esot uzņemts jau 1940. septembrī (turpat, 3. lpp.)

okupācijas laikā.⁵² Diemžēl objektīvus arhīvu materiālus par šo periodu Latvijā un Vācijā autors līdz šim nav atradis.

Kamēr L. Šulcs šajā laikā turpināja docēt Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē⁵³ un praktizēt kā zvērināts advokāts⁵⁴. Zīmīgi, ka L. Šulcs no 1944. gada 1. jūlija pat kļuva par [toreizējās] Universitātes Rīgā Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes dekānu – pēdējo pirms atkārtotās padomju okupācijas⁵⁵. Taču drīz vien ar padomju armijas straujo tuvošanos 1944. gadā L. Šulcs uz neatgriešanos atstāja Latviju (un arī kriminālprocesa nozari), savu zinātnisko karjeru vēlāk turpinot Vācijā – Getingenas universitātē un arī citviet⁵⁶.

Autora ieskatā L. Šulcam kriminālprocess kā mācību disciplīna nebija aicinājums. A. Liede no 1944. gada 16. oktobra kļuva par docentu Latvijas Valsts Universitātes Tiesību fakultātes Kriminālprocesa un tiesu iekārtas katedrā⁵⁷.

Padomju okupācijas novērtējums netieši pieejams L. Šulca rakstā par padomju valststiesību teorijas «grūtībām» juridiski pamatot «Baltijas valstu piespiedu iekļaušanu PSRS sastāvā»⁵⁸. Viņš norāda – ir pilnīgi pašsaprotami, ka

«1940. gadā padomju–krievu juristiem nebija iespējams konstruēt revolūciju Baltijas valstīs, jo jaunās padomju republikas tika izveidotas tikai pateicoties padomju armijas ienākšanai»,

kura atbilstoši toreizējai padomju zinātnes doktrīnai vienīgi

«atbrīvoja baltiešu strādniekus no kapitālistu jūga»⁵⁹.

Nav pieejami jēlkādi L. Šulca komentāri par vācu okupācijas periodu.

Jāpiekrīt, ka 1940.–1945. gadā

⁵² Sk., piemēram, Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 3.–4., 18.–19., 67.–68. lpp.

⁵³ Sk., piemēram, LVVA, 7427, f., 13. apr., 1736. l., 35. lpp.

⁵⁴ Sk., piemēram, LVVA, 7354, f., 1. apr., 792. l., 79. lpp.

⁵⁵ Izglītības un kultūras Ģenerāldirektora 1944. gada 29. jūnija rīkojums Nr. 111/118 (LVVA, 7427, f., 13. apr., 1736. l., 44. lpp.).

⁵⁶ Osipova, S. Latviešu juridiskās valodas attīstība pēc Pirmā pasaules kara. In: Juridiskā zinātne, Nr.1, 2010, 97. lpp. Sk. arī Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodaļas absolventu dzīves un darba gaitas (1919–1944). Red. L. Lapiņš. Rīga: Augusta Lēbera fonds, 1999, 396. lpp.

⁵⁷ Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l., 7,9,25. lpp.

⁵⁸ Schultz L. Die Verfassungsentwicklung der baltischen Staaten seit 1940. In: Commentationes Balticae VI/VII, 7, Bonn: Baltisches Forschungsinstitut, 1959, S. 275.

⁵⁹ Ibid, S. 303. L. Šulcs norāda, ka tikai no 1955. gada padomju valsts tiesību zinātnieki sāk runāt par 1940. gadā notikušo sociālistisko revolūciju un 1917.–1919. gadu padomju režīma kontinuitāti.

«pretošanās bolševismam un kolaborācija ar to tūrā veidā bija vairāk teorētiska. Praktiskajā dzīvē drīzāk pastāvēja neliels solis starp pretošanos un kolaborāciju. Vairākums (pašsaglabāšanās instinkta vadīts) izvēlējās līdzāspastāvēšanu ar šo politisko režīmu.»⁶⁰.

Simptomātiski, ka arī literatūrā galvenokārt minētie sadarbības iemesli ir ne visai racionāli –

«godkāre, naivitāte, pretvācu nostāja, aizvainojums»⁶¹; «jaunajiem akadēmiski izglītotajiem cilvēkiem bija ilgi nācies samierināties ar necilu un vāji atalgotu darbu. Tagad viņiem pavērās plašs darba lauks»⁶², utt.

Neattaisnojot kolaborāciju no politiskā viedokļa, akadēmiķis Jānis Stradiņš tomēr neizslēdz, ka šādi cilvēki varēja palikt arī Latvijas patrioti⁶³. Tam var piekrist. Arī autora ieskatā A. Liede un L. Šulcs nav uzskatāmi par kolaboracionistiem.

Toreizējais vēsturiskais fons un vispār noskaņojums sabiedrībā Latvijā liedz izdarīt jebkādas kategoriskus secinājumus par reālas pretošanās iespējām. Autora ieskatā, nav nekādu nopietnu indikāciju, ka toreiz būtu bijis iespējams Latvijā izveidot kaut attālu līdzību mentāli vienotai *Mannerheima līnijai*⁶⁴ pārnestā nozīmē, lai pretotos agresoram. Tādēļ, iespējams, nepamatoti būtu salīdzināt, piemēram, 1940. gada jūnija notikumus ar 1939. gada oktobra notikumiem Somijā⁶⁵.

Jautājums par pašu kolaborāciju Latvijā ir neviennozīmīgs. Vēsturnieks Andrievs Ezergailis apšaubā, vai jēdziens «kolaborācija» būtu piemērots Latvijai, jo kolaborācijas vispārināšana Latvijā pēc Francijas un Skandināvijas pieredzes nebūtu pamatota.⁶⁶ Literatūrā ir sastopama jēdzienu

⁶⁰ Strods H. Latvijas pirmās padomju okupācijas vajāšanas. In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 16. sējums. Okupētā Latvija 20. gadsimta 40. gados. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 116.lpp.

⁶¹ Stradiņš Jānis. Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940–1945). In : Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 13. sējums. Totalitārie okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1964. gadā, Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 138.–139. lpp.

⁶² Birziņa L. Artūra Liedes personības un darbības raksturojums. In: Artūrs Liede (1905–1981). Darbs un dzīve. No Latvijas tiesiskās domas attīstības vēstures XX gs. 30.–80. gadi. Sakārt. L. Birziņa. Rīga: LU, 1996, 4. lpp.

⁶³ Stradiņš Jānis. Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940–1945). In : Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 13. sējums. Totalitārie okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1964. gadā, Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 139. lpp.

⁶⁴ 132 km gara fortifikācijas līnija Karēlijas zemessaurumā, kuru Somija (atšķirībā no Baltijas valstīm) visnotaļ tālredzīgi un savlaicīgi (1924–1939) uzbūvēja aizsardzībai pret iespējamo PSRS uzbrukumu. Ziemas kara laikā (1939–1940) Somijas armijas virspavēlnieka feldmaršala Karla Gustava Emila Manerheima (*Carl Gustaf Emil Mannerheim*, 1867–1951) vārdā nodēvētā nocietinājumu sistēma – *Mannerheim-līnija* ļāva Somijas armijai efektīvi aizstāvēties pret nomācošu ienaidnieka pārspēku divus mēnešus.

⁶⁵ Sal. Ščerbinskis V. Ziemas karš un Latvija 1939–1940. In: Latvijas Arhīvi, 1999.1. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1999, 111.–112. lpp.

⁶⁶ Sīkāk sk. Ezergailis A. Collaboration in German Occupied Latvia: Offered and Rejected=Kolaborācija vācu okupētajā Latvijā piedāvāta, bet noraidīta. In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 11. sējums. Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā, 1941–1945. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 140. lpp. Latvija Otrā pasaules kara gados: pretošanās, sabiedriskā doma un ārējie faktori.140. lpp.

kolaboracionisms (nodevīga sadarbība ar okupantiem) un kolaborācija (vienkārša sadarbība) diferenciacija, atsevišķi izdalot taktisko sadarbību (piemēram, lai sasniegtu mērķus, kas atbilstu latviešu tautas interesēm), līdz ar to arī apsverot jautājumu, vai šādu taktisko sadarbību tomēr nevarētu uzvert un definēt pat kā noteiktu pretošanās formu⁶⁷.

Autora ieskatā secinājumus par personas kolaboracionismu varētu izdarīt vienīgi tad, ja pastāvētu objektīvi fakti par latviešu nācijas politiskās gribas, par tās eksistences un tās valstsgribas –

«gribēt eksistēt kā nācijai ar savu valodu, kultūru, vēsturisko atmiņu un gribēt savu nacionālu valsti»⁶⁸, –

kā arī tās kā suverēna politiskās gribas akta – izveidot valsti ar noteiktu politisku režīmu⁶⁹, atklātu neatzišanu jeb noliegumu, kas, cita starpā, varētu izpausties arī konkrētu noziegumu izdarīšanā pret savu tautu. Šāds piemērs ir Alfons Noviks (1908–1996).

Vienlaicīgi jākonstatē, ka nav ziņu par jēlkādu nopietnu intelektuālo rezistenci pret 1940. gadā uzspiesto jauno kriminālprocesa doktrīnu. Gluži pretēji. Acīmredzot padomju varas brutālā realitāte pilnībā paralizēja citādi domājošo gribu. Turklāt, dažādu apsvērumu dēļ iesaistoties varas administratīvo resursu darbībā, arī latviešu juristi faktiski kļuva par jaunās tiesiskās kārtības apoloģētiem. Jāatzīst, ka par jaunās kriminālprocesa doktrīnas aktīvu paudēju tieši šajā brīdī izvirzījās A. Liede. Autora ieskatā padomju pirmā okupācija bija nozīmīgs un neatgriezenisks lūzuma brīdis Latvijas kriminālprocesa ģenēzes un evolūcijas vēsturē. Turklāt notikušā sekas attiecībā uz mūsdienu Latvijas kriminālprocesa doktrīnu līdz šim brīdim vēl nav pienācīgi zinātniski izvērtētas.

Jāsecina, ka juridiskās izglītības un kultūras nozīmīgai sastāvdaļai ir jābūt arī juristu kā personību veidojošā patriotisma un drosmīgas pilsoniskās pozīcijas kā neapšaubāmu vērtību audzināšanai. Droši vien sabiedrībā pret juristu būtu izvirzāmas paaugstinātas prasības, jo, ievērojot nepieciešamo zināšanu līmeni, viņš būtu uzlūkojams kā valstij un sabiedrībai nozīmīgu procesu ekseģēts. Vienlaicīgi, lai arī Satversmes preambula to neiemācīs, taču nevar piekrist, ka būtu lieki zināmas pamatvērtības vēlreiz atgādināt visai sabiedrībai.⁷⁰

Kopsavilkums

⁶⁷ Feldmanis I. Vācu okupācija Latvijā (1941–1945): izpētes aktuālās problēmas un risinājumi. In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 11. sējums. Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā, 1941–1945. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 63. lpp.

⁶⁸ Levits E. Izvērstas Satversmes preambulas teksta piedāvājuma komentārs. In: Jurista vārds, Nr. 39 (790), 2013. gada 24. septembris. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/260080-izverstas-satversmes-preambulas-iespejama-teksta-piedavajums-un-komentars/> [aplūkots 2014. gada 5. jūlijā]

⁶⁹ Sal. Pleps J. Normatīvo tiesību aktu hierarhija: profesors *Hanss Kelzens* un mūsdienu (II). In: Likums un Tiesības, Nr. 3 (91), 2007, 90.–91. lpp.

⁷⁰ Sal. Procevska O. Satversme un publiskās domāšanas gals. In: Rīgas Laiks, 7, 2014. Pieejams: <http://www.rigaslaiks.lv/Raksts.aspx?year=2014&month=7&article=2> [aplūkots 2014. gada 5. jūlijā].

1. Latviešu inteliģences kolaborācija ar okupācijas režīmiem 1940.–1945. gada vēsturiskās realitātes fonā ir vērtējama ļoti neviennozīmīgi. Turklāt, autora ieskatā, nebūtu pamata apgalvot, ka toreiz Latvijā pastāvēja objektīvi apstākļi efektīvai un nopietnai rezistencei. Mūsdienu situācija krasi atšķiras.
2. Neraugoties pat uz A. Liedes aktīvu sadarbību ar padomju varu pirmās okupācijas laikā, nav pietiekoši drošu ziņu, ka šādu rīcību noteica izteikti ideoloģiski motīvi, tostarp, Latvijas valstiskuma noliegšana. Tādēļ, neraugoties uz ārēju sadarbību ar šiem režīmiem, nebūtu pareizi A. Liedi un L. Šulcu uzskatīt par kolaboracionistiem.
3. Tomēr, iesaistoties varas administratīvo resursu darbībā, latviešu juristi faktiski kļuva par jaunās tiesiskās kārtības apoloģētiem. Par jaunās kriminālprocesa doktrīnas aktīvu paudēju izvirzījās A. Liede.
4. Padomju pirmā okupācija bija nozīmīgs un neatgriezenisks lūzuma brīdis Latvijas kriminālprocesa ģenēzes un evolūcijas vēsturē. Notikušā sekas attiecībā uz mūsdienu Latvijas kriminālprocesa doktrīnu līdz šim brīdim vēl nav pienācīgi zinātniski izvērtētas.
5. Mūsdienu juristam – kā valstij un sabiedrībai nozīmīgu procesu eksekētāram – būtu pamatoti izvirzīt paaugstinātas prasības. Tādēļ kā juridiskās izglītības un kultūras nozīmīgai veidojošai sastāvdaļai būtu jābūt patriotisma un drosmīgas pilsoniskās pozīcijas audzināšanai.

Bibliogrāfija

Monogrāfijas (grāmatas un brošūras)

1. Artūrs Liede (1905–1981). Darbs un dzīve. No Latvijas tiesiskās domas attīstības vēstures XX gs. 30.–80. gadi. Sakārt. L. Birziņa. Rīga: LU, 1996, 24. lpp.
2. Latvijas tiesību vēsture (1914–2000): Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Autoru kolektīvs. D. A. Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000, 528. lpp.
3. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Faksimilizdevums. V. Klotiņa priekšv. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 393. lpp.
4. Artūrs Liede=Профессор Артур Лиеде: personālais literatūras rādītājs. Sast. D. Paukšēna. Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitāte. Zinātniskā bibliotēka. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1976, 37. lpp.
5. Šulcs L. Tiesības kā ētikas minimums =La theorie du minimum ethique. Rīga: [b.i.], 1936, 102. lpp.
6. Šulcs L. Kriminālprocess:[lekcijas]. [Rīga: b.i.]: 1940. 199. lpp.

Raksti krājumos

7. Feldmanis I. Vācu okupācija Latvijā (1941–1945): izpētes aktuālās problēmas un risinājumi. In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 11. sējums. Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā, 1941–1945. Starptautiskās konferences referāti 2003. gada 12.–13. jūnijs. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 59.–71. lpp.

8. Kaprāns M., Zelča V. Vēsturiskie cilvēki un viņu biogrāfijas: Viktora Arāja *Curriculum vitae* Latvijas Valsts Vēstures arhīva materiālos. In: Latvijas arhīvi, Nr. 3 2009, 166.–193. lpp.
9. Osipova, S. Latviešu juridiskās valodas attīstība pēc Pirmā pasaules kara. In: Latvijas Universitātes žurnāls: Juridiskā zinātne, Nr.1, 2010. 81.–100. lpp.
10. Stradiņš Jānis. Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940–1945). In : Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 13. sējums. Totalitārie okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1964. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas 2003. gada pētījumi. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 130.–165. lpp.
11. Strods H. Latvijas okupācijas pirmais posms (1939. gada 23. augusts–1940 gada sākums) In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 10. sējums. Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1959. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas 2002. gada pētījumi. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 13.–88. lpp.
12. Strods H. Latvijas pirmās padomju okupācijas vajāšanas. In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 16. sējums. Okupētā Latvija 20. gadsimta 40. gados. Latvijas Vēsturnieku komisijas 2004. gada pētījumi. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 106.–205.lpp.
13. Ezergailis A. Collaboration in German Occupied Latvia: Offered and Rejected=Kolaborācija vācu okupētajā Latvijā: piedāvāta, bet noraidīta. In: Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 11. sējums. Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā, 1941–1945. Starptautiskās konferences referāti 2003. gada 12.–13. jūnijs. Rīga: Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 119.–140. lpp.
14. Schultz L. Die Verfassungsentwicklung der baltischen Staaten seit 1940. In: Commentationes Balticae VI/VII, 7, Bonn: Baltisches Forschungsinstitut, 1959, S. 273–313.

Raksti periodikā

15. Andersens A. Neoimperiālisms mūsdienu Krievijā: slimības vēsture. In: Mājas viesis, Nr. 11 (519), 6.–19.06.2014., 22.–26. lpp.
16. Levits E. Izvērstas Satversmes preambulas teksta piedāvājuma komentārs. In: Jurista vārds, Nr. 39 (790), 2013. gada 24. septembris. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/260080-izverstas-satversmes-preambulas-iespejama-teksta-piedavajums-un-komentars/>
17. Liede A. Padomju Kriminālprocess. In: Tieslietu Vēstnesis, Nr. 1, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 80.–94. lpp.
18. Liede A. Padomju prokuratūra. In: Tieslietu Vēstnesis, Nr. 3, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 286.–329. lpp.
19. Pleps J. Normatīvo tiesību aktu hierarhija: profesors Hanss Kelzens un mūsdienas (II). In: Likums un Tiesības, Nr. 3 (91), 2007, 85.–95. lpp.
20. Redakcijas deklarācija. In: Tieslietu Vēstnesis, Nr. 1, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 3.–4. lpp.
21. Redakcijas paziņojums. In: Padomju Tiesa un Prokuratūra, Nr. 1, 1941. gada aprīlis. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāts, 1. lpp.
22. Ščerbinskis V. Ziemas karš un Latvija 1939–1940. In: Latvijas Arhīvi, 1999.1. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1999, 111.–132. lpp.
23. Šulcs L. Dabisko tiesību evolūcija. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 5–6, 1934. gada 1. maijs. Pieejams: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_tmve1934n05-06|article:DIVL9|issueType:P
24. Tieslietu Vēstnesis, Nr. 1, 1940. gads. Rīga: Tieslietu Komisariāts, 144 lpp.
25. Vikmanis K. Vai atcels tiesnešu neatkarību. Jurists, Nr 6 (40), 1932. gada 1. septembris. Pieejams: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_juri1932n06|article:DIVL84|issueType:PSk
26. Zirnīs E. Aktuāla intervija: Putins ies tik tālu, cik viņam ļaus. Sestdiena, 27. jūnijs–3. jūlijs, 2014.

Uzziņu literatūra

27. Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodaļas absolventu dzīves un darba gaitas (1919-1944). Bibliogr. mat. vācis, kārt. un red. L. Lapiņš. Rīga: Augusta Lēbera fonds, 1999. 504 lpp.

Dokumentārie avoti

28. LVA, 938. f., 2. apr., 1. l.
29. LVVA, 1536. f., 2. apr., 6704. l.
30. LVVA 2942. f., 1. apr., 14243 l.
31. LVVA, 3235. f., 2. apr., 6704. l.
32. LVVA, 3235. f., 1/1. apr., 438. l.
33. LVVA, 7354. f., 1. apr., 792. l.
34. LVVA, 7427. f., 1. apr., 9573. l.
35. Latvijas Universitātes arhīvs, 7. apr., 7399. l.

Atsevišķi raksti interneta resursos

36. Procevska O. Satversme un publiskās domāšanas gals. In: Rīgas Laiks, 7, 2014. Pieejams: <http://www.rigaslaiks.lv/Raksts.aspx?year=2014&month=7&article=2>
37. Ответы Владимира Путина на вопросы во время встречи с доверенными лицами, 12 февраля 2004 года, Москва, МГУ им. М.В.Ломоносова.
Pieejams: <http://www.putin2004.ru/shtab/dover/402C7045?session=b5e27067134c6cf446104ddb38a82173>
38. Президент России. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 25 апреля 2005 года.
Pieejams: <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2005/04/87049/shtml>